

Mitévők legyünk?

Néhány gondolat Gecse Géza: *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021* című könyve olvasása közben

(2. rész)

III. Vázlatpontok egy alapmunka értelmezéséhez

Mindennek tudományos igényű megközelítéséhez – a „klasszikus” orosz (kül) politikai gondolkodás rejtett erővonalainak, törvényszerűségeinek kitapintásához/megértéséhez, ideértve a sajnos ki nem zárható geopolitikai „meglepetéseket” is – elengedhetetlen (megkerülhetetlen) Gecse Géza alatt töredékesen ismertető nagy műve. Amelynek tárgyilagos bemutatása, épp aktualitása és fontossága miatt, ismétlem, szinte lehetetlen vállalkozás (*mission impossible*).

De először néhány mondatot a Szerzőről: közismert dolog, hogy alig van olyan tudós kutató, aki úgyszólván „véletlenül” választ témát magának, bár elvéve akadnak kivételek is talán, amikor, *látszólag*, a tárgy találja meg az embert és nem *fordítva*. Ám alaposabb vizsgálódáskor többnyire ilyenkor is kiderül(het), az esetlegesség gyakorlatilag kizárható: a mindenkori *auctorok* előélete, eszmélkedése, korai bevéődései, korábbi stúdiumai, nyelvismerete (etc.) legtöbbször meghatározó módon írják elő további kutakodásuk irányát – s annak céljait.

Ez különösen „áll” a Szerzőre, aki ugyanúgy Leningrádban (Szentpétervárott) látta meg a napvilágot kárpátaljai magyar apa és észti anya (egy másik finnugor rokon nép leánya) gyermekeként, akárcsak könyve utolsó részének főszereplője, a nála épp tíz esztendővel korosabb Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin. Adott tehát az orosz világ s az orosz (meg az észti) nyelv zsenge gyermekkorban megszerzett, következőképpen életre szólóan rögzült ismerete, amely akkor is örök élmény, egyszersmind természetes emeltyű, ha Gecse Géza másodlagos szocializációja kilencéves kora – 1971 – óta Kádár János ’emberarcú’ szocializmust „építő” Magyarországnán történt: a Szabolcs megyei Kemecsen, Nyíregyházán s végül, immár egyetemistaként, Budapesten. Ilyen előzmények után már „csak” egy nagytudású, empatikus képességekkel megáldott „iskolateremtő” tanárember szükséges, hogy a jó eszű, ambiciózus fiatalembert „pályára állítsa”.

Ez Diószegi István (1930–2020) személyében neki is megadatott, amit a monográfia dedikációja is példáz: „Professzorom, Diószegi István emlékének.”⁵⁸

S ugyancsak adott az „előzmény” is, méghozzá azonnal kettő: Gecse Géza már 1993-ban publikált egy sokat ígérő munkát a pánszlávizmus lényegi összefüggéseiről,⁵⁹ majd 2007-ben, azonos főcímmel, de megváltoztatott alcímmel közzétette ennek tovább érlelt, szintén nehezen megkerülhető verzióját a mindenkori orosz birodalmi politika mibenlétéről.⁶⁰ S nem árt ismételten hangsúlyozni: nem egy szokványos, száraz szaktörténeti tucatmunkáról van szó, hanem egy valódi sikerkönyvről, ami jobbára csak egyszer adódik egy historikus életében! A kötet 2022 szeptemberében jelent meg a Ludovika Egyetemi Kiadónál, s már novemberben el is fogyott. A második kiadás 2022 decemberének első napjaiban került a könyvesboltokba, de 2023 márciusának végén már ezt is hiába keresték az érdeklődők: újra kellett nyomtatni. Erre 2023 szeptemberében került sor,⁶¹ épp akkortájt, amikor jelen sorok szerzője végre „neki-feküdt” önként vállalt penzuma megszerkesztésének.

A kötet felépítése

Gecse könyve 12 fejezetből áll, s az alábbi nagyobb tematikai egységekből tevődik össze:

1. *Az imperializmusviták aktualitása és tanulságai*; 2. *Orosz birodalmi messianizmus, 1905–1917*; 3. *Szovjet forradalmi messianizmus, 1917–1930*; 4. *Szovjet konszolidáció, 1930–1945*; 5. *Az orosz emigráció, 1917–1946*; 6. *A bipoláris rendszer kialakulása, 1945–1949*; 7. *Globális szerepben, 1949–1953*; 8. *Totalitarizmusból – autoritarizmusba, 1953–1964*; 9. *A szovjet expanzió sajátosságai 1964–1983*; 10. *Hidegháború – új eszközökkel, 1983–1991*; 11. *Az egypólusú világ, 1992–2001*; 12. *Orosz–amerikai „szerepcseré”, 2001–2021*.

Előrebocsátom: nem lehet eldönteni, mit emeljen ki a recenzens! A kötet szerkezeti elemeinek logikus egymásra épülését, az egyes fejezetek szerves egymásból következését, az elemzések az egész könyvet egyszerre átnyaláboló, ugyanakkor aprólékos, finom szálú szövedékét, amelyek, akárha egy jól megkomponált zenemű, tovább erősítik egymást? Vagy inkább a jegyzetapparátus pontosságát, a tanulmánykötet jó értelemben vett „szótár/enciklopédia/kézikönyvjellegét” hangsúlyozza? Mert fura, de talán mégsem annyira meglepő módon nagyon sok terjedelmes jegyzetet minden további nélkül „fel lehetne vinni” a főszövegbe. Semmiféle tartalmi vagy stílusbeli zökkenőt nem okozna!

58 A szoros tanár–tanítvány kapcsolat további bizonyítéka, hogy Gecse könyvének 2020. április 17-ei keltezésű Előszavát az alig másfél hónappal később, 2020. május 26-án életének kilencvenedik évében elhunyt Diószegi István jegyzi (Gecse 2022, 11–17).

59 Gecse Géza: *Bizánctól Bizáncig. Epizódok az orosz pánszlávizmus történetéből. Nemzetek és államok*. Budapest, 2007, Interetnica Kiadó.

60 Gecse Géza: *Bizánctól Bizáncig. Az orosz birodalmi gondolat*. Budapest, 2007, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.

61 Vö. <https://ujaspektus.hu/2023-karacsony-es-2024-ujevi-jokivansag-gecse-gezatol/>

De a könyv akkor is élvezhető volna, ha csak külön a lábjegyzeteket – s kivált a precíz kiséletrajzokat tartalmazó betéteket – olvasgatná az ember. Szóval nagyon feladta a leckét ezzel a művével Gecse Géza.

Még szerencse, hogy jelen sorok szerzője nem tartozik a „felkent” orosz-szakértők exkluzív klubjába, mert akkor nehezen birkózna meg *SIF* (Sárga Irigység Faktor, néhai John Lukács egyik magánleveléből!) tünetcsoport egyik jellegzetes (lélektani) következményével: *nem ír róla*, mert annyira „kézikönyv-szerű” és támadhatatlan, hogy szinte magától értetődik tudományos-szakmai értéke, megkerülhetetlensége!

Jobb tehát „intelligensen” hallgatni róla⁶²...

Ez viszont lehetetlen, annyira „súlyos” könyvről van szó! No nem, távolról sem élcelődni szeretnék – noha a nem kevesebb mint 366 lapos (a 2024-es szökőév minden napjára jutna tehát egy oldal!), s a mindösszesen 1208 lábjegyzetet felölelő kötet terjedelmében sem lebecsülendő – a mondanivalójáról, annak halhatatlanul pontos, ugyanakkor elegáns, minden sallangtól és tudálékosságtól mentes lebilincselő kifejtéséről beszélek. Harag és részrehajlás nélkül (*sine ira et studio*) higgadt historikusi távolságtartással! Mintha nem a mindannyiunk – a Közép- és Délkelet-európai térség valamennyi népe és nemzete – jövőbeni sorsát is meghatározó (legalábbis újabb hosszabb történelmi időszakra jelentősen befolyásoló) bonyolult jelenséghalmazról volna szó! Ami lehetővé teszi, hogy mindenki, aki Gecse művét kézbe veszi, legyen bár történész kolléga, avagy „csupán” a világ dolgai és rejtett összefüggései iránt érdeklődő „átlagolvasó” szabatos fogalmakat nyer az orosz külpolitikai gondolkozás 20. századi forrásvidékéről, annak történeti, társadalomtörténeti, szociológiai (olykor egyenesen „nemzetiségi”) összetevőiről, továbbá ideológiájának „rugalmas” – mindig az adott nemzetközi csillagálláshoz igazított – változásairól (pánszlávizmus, orosz és bolsevik messianizmus, sztálinista önkény és „nagy honvédő háború”, hruscsovi „enyhülés” és „békés egymás mellett élés”, Brezsnyev-doktrína és „testvéri segítségnyújtás”, gorbacsovi „glasznosztj” és „peresztrojka”, jelicini mélyrepülés és zavarkorszak, putyini „szuverén demokrácia”, restauráció és eurázsiai újbirodalmi gondolat etc.). Gecse történetmondó habitusának éppen az az egyik jellegzetessége, egyszersem mind komoly erénye, hogy rendkívül összetett dolgokat, társadalmi, ideológiai, mentális folyamatokat, továbbá had- és intézménytörténeti fejleményeket, kulisszák mögötti politikai intrikákat képes szenvtelen, tárgyilagos modorban szétszálazni, majd miután egyenként elmagyarázta azok benső komponenseit, újra, immár plasztikusabban, összerakni.

62 L. erről egy névtelenségét megőrizni kívánó sokat tapasztalt idősebb pályatárs rezignált véleményét: „Régi – bevett – gyakorlat, hogy alapvető művet, akár a kézikönyveket, legtöbbször némi célirányossággal nem idézik. Vagy ha ezt nem látják kikerülhetőnek, akkor valamilyen olyan ponton idézik, amely nem lényeges eleme az idézendőnek illendő munkának. (Alig karikírozva: azt hivatkozzák, hogy, mondjuk, 1854-ben kitört a krími háború. Álnok, s még nem is a legrosszabb »megoldás«.)”

Egyik értő recenzense⁶³ úgy jellemzi Gecse nagy művét, mint a történelmi látásmód és a modern politológiai szemlélet valamiféle arányos és szerencsés szintézisét. Magam ezt megtoldanám még ama meglehetősen ritka történetírói adottság méltatásával, miszerint Gecsének maradéktalanul sikerül irdatlan mennyiségű anyagát – ideértve a fontosabb szereplőinek életútjára vonatkozó, többnyire lábjegyzetbe tett, nemegyszer kimerítő biográfiai adatokat is! – oly módon egymáshoz illeszteni, hogy ez egyáltalán nem töri meg elbeszélésének (narratívájának) ritmikus dinamikáját, s még kevésbé könyvének gondolati ívét, „üzenetét”! Ezt egyebek közt úgy éri el, hogy az egyes fejezetek akár különálló dolgozatokként – az egész munka tehát történelmi-politológiai esszéfűzéként! – is olvashatók, amely így bizonyos intellektuális kirakósjátéknak is felfogható. Olyan *puzzle*-nak, amelyben minden részelem(zés), más és más tudományágból (földrajz, geostratégia, eszme- és mentalitástörténet, politikai filozófia stb.) származó gondolati elem a könyv végére jutva a „helyére” kerül, harmonikus egészet alkot.

Szakmabeliként imponáló volt látni, hogy nincs olyan orosz, angol vagy magyar (olykor észt) nyelvű kézikönyv, szakmonográfia, ideológiatörténeti traktátus, dokumentumközlés, magvas irodalmi esszé, újságcikk, kommuniké, esetleg csak a 'beavatottak' számára ismerős szakfolyóiratban eldugott közlemény, netán témájához kapcsolódó még publikálatlan Phd-dolgozat, amelyet Gecse ne ismerne, s ne illesztené „kontextusába”, saját elbeszélését kreatív módon megtámogató logikus rendszerbe a belőlük nyert adatokat, tényeket, eseményeket, elemzéseket. S teszi ezt szokatlan becsületességgel, vagyis nem szégyelli bevallani, hogy ő sem mindentudó, maga is, mint egyébként minden céhtársa „hozott anyagból” dolgozik. Legfeljebb egyedi módon, a saját koncepciója és intuíciója jegyében alkot belőlük valami senki máséra nem emlékeztető újat.

Nekem, mint egy másik „szomszédos baráti ország”⁶⁴ (Románia) történelme – mondjuk úgy – „specialistájának” nem csupán Gecse forrásbázisának elképesztő gazdagsága és változatossága tűnt föl, hanem az is, hogy – bár soha, még csak nem is utal rá! – egyetlen pillanatra sem tévesztette szem elől az orosz-román kapcsolatok eredendő problematikusságát. Közelebbről azt a tényt, hogy a két román fejedelemség (Moldva és Havaselve) 1859-es egyesítése/egyesülése, majd *Románia mint állami entitás* 1862-es nemzetközi elismerése/elfogadtatása a Nyugatot (főként Nagy-Britannia és Franciaország) nyomására, vagyis kifejezetten az orosz geostratégiai érdekek rovására – a krími háborús vereség okozta átmeneti orosz gyöngeség folyományaképpen – történt. Nem is beszélve Besszarábia 1918-as visszacsatolásáról, amely szintúgy nem gondolható el az októberi bolsevik forradalom s az azt követő polgárháborús helyzet, vagyis az orosz birodalmi érdekérvényesítő képesség újabb átmeneti megcsappanása nélkül, amit

63 L. Sashalmi 2022.

64 „Țara vecină și prietenă” – Nicolae Ceaușescu (1918–1989) többnyire ránk, magyarokra s elvértve a bolgárokra alkalmazott cinikus mondása.

mindkét alkalommal (tehát 1877/1878-ban, majd 1940-ben) szinte törvényszerű visszacsapás követett. Teljesen függetlenül attól, hogy a jelenleg Moldvai Köztársaság néven ismert, az EU-csatlakozásra aspiráló kis állam román szemszögéből eredetileg a történelmi Nagy-Moldova keleti, a Pruton túli szerves része, amelyet a cári Oroszország az 1806–1812-es orosz–török háború végén az Ottomán Impériumtól – s nem az akkor még nem létező „Romániától” – szerzett meg (román értelmezés szerint: „ragadott el”)!

Más szóval, egy kicsit nyersebben, egyszersmind elvontabban fogalmazva: Románia orosz (moszkovita) nézőpontból nem egyéb, mint „szökevény státus”, olyan állami entitás, amelynek – pontosabban a bizánci politikacsínálás emlőin nevelkedett „fanarióta” gyökérzetű elitjének – sikerült „furmányos” politikai manőverek révén, az *ismétlődő*, számára kedvező (orosz szempontból átmenetileg hátrányos) *geopolitikai konstellációt* (1853–1856, 1877/1880, 1916/1920, 1944/1947) kihasználva a Nyugat hathatós támogatásával *mindezidáig* ki tudott menekülni/siklani az orosz geostratégiai harapófogóból (satuból). Am ebben az összefüggésben nem árt figyelembe venni két újabb lehetséges összefüggést: a) egy politika- és eszmetörténetit, miszerint egyetlen olyan diplomácia és birodalmi gondolkodás létezik – az orosz –, amelynek, végsősoron ugyancsak bizánci vétetése folyamán képp, soha semmiféle nehézséget nem jelentett a mindenkori román nemzeti törekvések és mestertervek megértése. Továbbá b) egy lélektanit: a szökevényt, a *dezertőrt* sehol nem szeretik igazán, ennél fogva, ha mód nyílik rá, habozás nélkül büntetik, megtorolják.

Kivált, ha az orosz hierarchia csúcsán, annak valamiféle „modern” megtestesüléseként egy „mélyről jött”, szerény intellektuális környezetből kiemelkedett/kiemelt (apai ágon egy őshonos, kihalóban levő finnugor népből származó) *ex-KGB*-s áll. Akinek személyiségfejlődése és politikai szocializációja a mindenkori orosz hatalom egyik, ha – a hadsereg mellett – nem a legszilárdabb tartópillérét, homályban működő „abroncsát”, egyszersmind kohéziós erejét, már-már „genetikus kódját” jelentő titkosszolgálat – a cári *Ohrana* és a dzserszinszkiji *CSEKA* 'legjobb hagyományait' ötvöző – láthatatlan testület kötelékében zajlott le.⁶⁵ Márpedig, mint ez szinte köztudomású, itt a bajtársiasság, az egymás iránti szolidaritás, az előljáró és a hatalom (az állam) iránti tántoríthatatlan hűség, a parancsok, utasítások és az elvárások gondolkozás nélküli végrehajtása, a feltétel nélküli engedelmesség, továbbá – nem utolsósorban – az „árulók”, az *árulás* kíméletlen megbüntetése, a 'dezertőr' akár kegyetlen likvidálása⁶⁶ az irány- és mérvadó.

65 L. ehhez Barotányi Zoltán: „A nép igazán gyászolta”. Szilágyi Ákos költő, esztéta, Oroszország-kutató Sztálin haláláról, Berijáról és a csekista államról. *Magyar Narancs*, 2023. február 23., 8–10.

66 L. erről Alekszandr Litvinyenko 2006. november első napjaiban polóniummal végrehajtott londoni megmérgezését (<https://hu.euronews.com> › ... › Egyesült Királyság; <https://hvg.hu> › világ › 20150128_Litvinyenkogyilkó...), továbbá, újabban Jevgenyij Prigozsinnak 2023. augusztus 23-án bekövetkezett „repülőbalesetét” (l. írásunk 26. sz. jegyzetében!)

E sorok írójának erről – az árulásról – kényszeresen a román (*regáti*) mentalitás/észjárás világirodalmi szintű megjelenítője, Ion Luca Caragiale (1852–1912) által egyik színdarabjában megörökített, két szereplője között lezajlott emlékezetes párbeszéd ötlük az eszébe:

FARFURIDI: „Igen, úgy van, ha árulásról van szó, vagyis, ha a párt érdekei ezt kívánják, ám legyen!”

BRÂNZOVENESCU: „De legalább mi is tudjunk róla!”⁶⁷

S némi agytornával ugyancsak ide kapcsolható napjaink Nyugaton (főként francia nyelvterületen, de Magyarországon is) legismertebb és szókimondása miatt legtöbbször becsült (otthon viszont ugyancsak emiatt sokszor hevesen támadott) román történezművel kapcsolatos eszmefuttatása:

„A románok szervezettsége siralmas, de tehetséggel improvizálnak. Nem okosabbak (és nem butábbak) a többiekénél, mindössze jobban feltalálják magukat [...] Ami pedig a *tisztességet* illeti, az igazat megvallva, a románoknak nincs tisztességkultúrájuk, ellentétben a szomszédokkal, magyarokkal, lengyelekkel, még a balkáni népekkel is. A románoknak *kompromisszum-kultúrájuk van*. [L. Boia kiemelési!] Századok alatt fejlesztették ki a túlélési stratégiáikat. A magyarázat szintén történelmi jellegű: nem képviseltek számottevő hatalmat, de nem is tűntek el egy adott pillanatban a térképről, ahogyan az megtörtént az összes többi szomszédal, akiket bekebeleztek a nagy birodalmak. Mindig is apró, törekeny államocskák voltak, *képtelenek a becsület művészetének gyakorlására*, mert be kellett hódolniuk a túlélésért. *A becsület fogalmának hiánya* (hadd ne túlozzak: ritkasága) *a túlélés ára*.⁶⁸ (Az én kiemelésem! – B.-K. B.)

Na már most, ez – a román *savoir-faire* fortélyossága – minden bizonnyal a moszkvai és a szentpétervári orosz geopolitikai „műhelyekben” sem tartozik a Történelem „nagy rejtélyei”, még kevésbé a mindenkori orosz–román (román–oros) kapcsolatok ismeretlen tapasztalati tényei közé... Különösen, ha mindez – az orosz szakszolgálatokban domináns alapmagatartás és becsületkódex – szervesen, mondhatni „természetes módon” összeegyeztethető az orosz lélek,

67 Farfuridi: „Da, așa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie”; Brânzovenescu: „Dar cel puțin s-o știm și noi!” L. Ion Luca Caragiale: *O scrisoare pierdută – Actul III* (http://www.romanianvoice.com/poezii/teatru/ilc-scrisoare_pierduta-actul_3.php)

68 Az idézet folytatása: „Viszont egyáltalán nem biztos, hogy ha ellenállsz, feltétlenül veszítesz. Lehet, hogy megéri kipróbálni, de akkor feltétlenül meg kell tenni. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a becsület ajánlatosabb a kompromisszumnál. Lehet, hogy ez utóbbi gyakran egészségesebbnek bizonyul. Ám nem tehetjük meg azt sem, hogy visszakézből félretoljuk a becsületet mint valami olyasmit, ami csak a lovagregényekbe illik, pusztán azért, mert románok vagyunk, és ritkábban gyakoroljuk. A német harcokcsik elleni lengyel lovassági támadást gyakran nevelés tárgyává tették [...] Egy ország, ahol a lovasság nem szállt volna szembe a páncélos harcokcsikkal, valószínűleg nem hozta volna létre a Szolidaritás szakszervezetet, és nem adta volna a világnak II. János Pál pápát sem. És, elvégre, nem éppen mindegy, hogy tisztelnek vagy megvetnek.” L. Lucian Boia: *Miért más Románia*. Ford. Rostás-Péter István. Kolozsvár, 2014, Koinónia Kiadó, 18. és 20. (A továbbiakban: Boia 2014.) Vö. írásunk 114. sz. jegyzetében idézett Veress Sándortól származó megállapítással!

az orosz gondolkozásmód, a nagyorosz (új)birodalmi gondolat legújabb – korszerűsített – megfogalmazásával: a dugini „tellurikus” (eurázsiai) impérium reneszánszának eszmevilágával,⁶⁹ amelynek minden jel szerint – beleértve az ukrainai „különleges hadművelet” eddigi fejleményeit és igen kevésbé módosult céljait (a Fekete-tengeri partvidék megszerzését, benne az orosz elnök által nemrégiben „orosz és kicsikét zsidó városnak”⁷⁰ minősített Odessza elfoglalását is!) – Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin a providenciális figurája, régmúlt idők Cár Atyuskájának inkarnációja, új Alekszandr Nyevszkij és Nagy Péter, a magát önálló civilizációnak tételező „örök Oroszország” megmentője.

Nagyjában-egészében erről – Putyin ellenállhatatlan felemelkedéséről, egyszerűsített az egy pólusú világ (az amerikai hiperhatalmi hegemonia) meghoszszabbítására irányuló „thalasszokratikus” atlantista törekvéseket ellensúlyozni és feltartóztatni igyekvő orosz újbirodalmi aspirációk mögöttes teréről szól Gecse könyvének két utolsó, szintén kitűnően megszerkesztett fejezete (11. *Az egy pólusú világ, 1992–2001*; 12. *Orosz–amerikai „szerepcsere”, 2001–2021*).

Ám azt, hogy mindez milyen távlati következményekkel járhat „Európa”, sőt az egész világ számára Gecse Géza taktikusan nyitva hagyja...

*

Mert nem tudjuk, nem is tudhatjuk, mi lesz, halvány fogalmunk sem lehet róla, milyen friss, időtálló értékek fognak jó esetben (?) kisarjadni a 2022. február 24-én „Putyin háborúja” képében kirobbanó új – persze, mint írásunk elején már céloztunk rá: a Szovjetunió 1991-es felbomlása óta a mélyben, a bizonytalan orosz önképben, a megsebzett identitásban, pontosabban a frusztrált nagyorosz birodalmi tudatban szárba szökkenő *revansvágyban* gyökerező⁷¹ – *világválság* remélhetőleg egy harmadik világháború nélküli lezáródása *után*... Akárcsak, ezzel párhuzamosan a nagyorosz lélek kiegyensúlyozatlanságából⁷² – a nyomasztó, öngyűlölettel elegyes kisebbrendűségi érzés és a hamis birodalmi fensőbbiség-tudat furcsa összjátékából – eredeztethető kíméletlenség és kegyetlenség

69 L. erről Bernek Ágnes: *Az eurázsiai fogalom változásai* című előadását: <https://www.youtube.com/watch?v=jeYEorIQdCw>; l. még uő: *Oroszország világfelfogása. Az eurázsiai fogalom változásai. Rubicon, 2023/11-12, 13-21.*

70 L. erről Stier Gábor híradását a Valdaj Klub 2023. október első napjaiban Szocsiban rendezett vitanapjáról: https://hvg.hu/vilag/20231006_Odessza_orsosz_var.

71 Vö. ismételten írásunk 2. és 31. sz. jegyzeteivel!

72 Egy hajdani orosz hadifogoly, Lévai Jenő szavaival: „...ebben az országban nincs »középút«, csak szélsőségek vannak. [...] A zemicskit, a napraforgómagot zavartalanul jobbra-balra és maga elé köpdőső orosz maga a megtestesült nyugalom és jóindulat. Az egyik percben. A másikban féktelen vadállattá válhatik. Egy semmiség miatt. Itt csak végletek vannak különben is. Az angyaltól az – ördögig. Mint az orosz novellákban.” L. Lévai Jenő: *Éhség, forradalom, Szibéria*, I. köt. Budapest, 1934, „Magyar Hétfő” kiadása, 39. Idézi Hammerstein 2022, 165. (a 320. jegyzetben; az én kiemelésem! – B.-K. B.) Erről az ellentmondásos orosz-szovjet világról l. bővebben Hammerstein 2022!

reneszánsza.⁷³ S persze ennek másik oldalaként az empátiáé, a szolidaritásé, a nagylelkűségé és a végtelenül kifinomult lelki nemességé is... Mindez szétboncolhatatlanul egymásba fonódva, szervesen összeszövődve, századok óta mit sem változva ott van most is a végtelen és formátlannak megmaradt, mindmáig elmosódó körvonalú, tagolatlan orosz mindennapokban. Amelyben sajnos változatlanul egyaránt ott rejtőzik egy új szenvedéstörténet és – hangozzék bármennyire bizarrnak is egy 'kívülállótól' – egy vadonatúj, immár nem kommunisztikus, „bolsevik”, hanem – annak tökéletes tagadásaként – egy éppenséggel a régi, tradicionális „földhöz ragadt” orosz értékeken alapuló, azokat a 21. évszázad „korkívánataihoz” igazító – s a globálissá és parttalanná válható ellentmondásos amerikai *woke* életérzés ellentettje gyanánt értelmezhető – konzervatív közösségiség, az „orosz civilizáció”⁷⁴ vonzónak remélt perspektívája...

Együtt, egyidejűleg, akárcsak Dosztojevskij utolérhetetlen lélektani mélységű műveiben. A talán ismét a „harmadik Róma” világmegváltó szerepébe kíváncsozó *Rusia eternáé*,⁷⁵ az örök Oroszországé.

S csakis akkor!

De az biztos, hogy amiként franciául mondják, először mindannyiunknak, akárcsak hajdan a Választott Nép fiainak ismét át kell kínlódnunk magunkat a sivatagon (*il faut traverser le désert*)⁷⁶ – ez történik éppen most! –, amely előre nem látható kockázatokkal és óhatatlanul tömérdek emberi szenvedéssel, fájdalommal, veszteséggel, kínnal, keservvel, sok százezernyi áldozattal, személyi, családi és nemzeti tragédiákkal lesz ismét teljes. Akárcsak a múltban. S nem csupán az ukránok és az oroszok, hanem mindannyiunk, az egész délkelet-európai térség, sőt az egész világ számára.

73 „Hátulról lövik fejbe őket” – majdnem sírt a szóvivő az oroszok kegyetlenségeiről beszélve (forrás: <https://index.hu/kulfold/2022/04/30/-hatulrol-lovik-fejbe-oket--majdnem-sirt-a-pentagon-szovivoje-az-oroszok-kegyetlensegeirol-beszelve/>; <https://www.msn.com/news/other/ar-AAWLq14>; 2022. április 30. (Megjegyzés: az idézet mondat John Kirby, az amerikai védelmi minisztérium szóvivőjének 2022. április 29-én pénteken a Pentagonban tartott sajtótájékoztatóján hangzott el!)).

74 L. erről újabban Merre tart az orosz–ukrán háború? Szénási Sándor beszélgetése Sz. Bíró Zoltánnal a Klubrádióban, 2024. január 15. *YouTube* (<https://www.youtube.com/watch?v=MDNGmXoemmQ>). L. még erről a *Le Nouvel Observateur* (L'Obs) 2023. február 16-i különszámát is: *L'ère de la guerre. Un an après où va le conflit ukrainien?* (különösen: Cécile Prieur: *L'Ukraine et l'Europe, un destin commun*, uo. 3; Daniel Cohen: *Les ailes de la liberté*, uo. 6; Céline Lussato: *Perspectives: Quatre scénarios pour un long conflit*, uo. 24–27; Vincent Jauvert: *Géopolitique: L'année où le monde a changé*, uo. 46–51. (Etc. I. még a köv. jegyzet végén is!))

75 L. erről például Lydia Rolland: *Russie éternelle*. Kiad. Michel Evdokimov, az előszót írta Marina Vlady, franciára fordította Daria Reine-Rozova. Paris, 2010, Éditions Archipel. L. még ehhez Jean Radvanyi: *Vlagyimir Putyin kétarcú Oroszországa*. *Le Monde diplomatique*, 2007/12, 1. és 4–5; továbbá Julian Colling: *L'emprise du système Poutine*. *L'OBS* (Numéro spécial Ukraine), N° 3045-16/02/2023, 35–37.

76 „Comme le Peuple de Dieu dans l'Ancien Testament, nous devons traverser le désert.” L. erről bővebben Philippe Plet: *Les Hébreux au désert, lecture du livre de l'Exode*, Paris, 2018, Éd. Salvator.

Az „orosz földek összeszedése”, Szent Oroszország hajdani határai hozzávetőleges helyreállításának kísérlete ugyanis 2022. február 24-én immár *ténylegesen* is megkezdődött.⁷⁷ Nem tudhatjuk, hogy a kommunizmus ígérete után nem egy újabb Utópiával⁷⁸ van-e ismét dolgunk.

Nem kell azonban különösebb jóstehetség ahhoz, hogy az orosz múlt végtelen sivárságában, megalázottságában, tatáros önkényuralmában, kínzó szabadságnélküliségében kijegecesedett orosz nő- és férfítípusok, az öröklött s napjainkban ismétlődhető lélekölő léthelyzetek, kivált a fájdalom- és nélkülözéstűrő képesség most, az elkövetkező hónapokban, években új táptalajra lelhet.

Jóllehet kutatásai kezdetén és munkája elkészítésekor Gecse Géza sem tudhatta (de talán sejtette),⁷⁹ hogy annak eredménye milyen zaklatott világtörténelmi „kontextusban” fog nyomdafestéket látni 2022 őszén, eredeti szándékait a Sors akaratából megsokszorozva hallatlanul fontos fogódzókat kínál e készülő, távolról sem „szép új világ” – az oroszság, a nagyorosz életérzés, a sűrített orosz létélmény – fogalmi és érzelmi megértéséhez és befogadásához.⁸⁰

Mindannyiunk, a szaktörténészek szűk köre, a művelt olvasói „nagyközönység”, de minden a világ dolgaiban tájékozódni kívánó értelmes ember okulására.

(Folytatjuk)

77 Persze lényegében már a 2008-as augusztusi („ötnapos”) orosz–grúz (abház–dél-oszét) háborút (https://hu.wikipedia.org/wiki/Orosz%E2%80%93gr%C3%BAz_h%C3%A1bor%C3%BA) is ide számíthatjuk, ám több elemző szerint az illetékes európai vezetők nem értették meg ennek valódi „üzenetét”, s nagyságrendje valóban eltörpül az orosz–ukrán háborúval össze-mérve. L. erről Európa bűne, avagy az orosz–grúz háborúról őszintén (Euronews; <https://hu.euronews.com> > Hírek > Világ > Grúzia)! Továbbá Serge Halimi: Meddig tarthat és hova fajulhat? Ford. Morva Judit. *Le Monde diplomatique*, 2022. szeptember. Vö. John J. Mearsheimer: The Underappreciated Risks of Catastrophic Escalation [A katasztrofális eskaláció alábecsült kockázata], *Foreign Affairs*, 2022. augusztus 17.

78 Vö. Brzezinski 2013, 47, 70–71.

79 L. erről Németh Márton Sándor: Tényleg akkora meglepetés volt, hogy Oroszország megtámadta Ukrajnát? (Interjú Gecse Gézával Orosz nagyhatalmi politika 1905–2021 című könyve megjelenése alkalmából) (*Index.hu*, 2022. november 2.; <https://index.hu/belfold/2022/11/02/oroszorszag-orosz-birodalom-szovjetunio-ukrajna-haboru-gecse-geza-konyv-nagyhatalom-vlagyimir-putyin/>)

80 A szerző és közvetlen munkatársai időközben továbbléptek: „2023 márciusában alakult meg a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen az Oroszország Munkacsoport, amelynek én is a tagja vagyok. 2–3 éven belül – több kollégámmal együtt – a »gyerzsavnoszty« [nagyhatalmiság] fogalmát kibontva, a klasszikus értelemben vett moszkvai fejedelemség birodalmi Oroszországgá alakulásától, vagyis Rettegett Iván Oroszországnak *de facto* megalakulásától, Nagy Péter manifeszt Orosz Birodalmának megalapításán keresztül, a Szovjetunió létrejöttén át, Sztálin orosz birodalmi jegyekkel átítatott internacionalista, a második világháború idején pánszlávvá módosult, majd 1947-et követően ismét inkább orosz nacionalizmussal kevert, néha a *korenizacijának*, vagyis a nemzetiségeknek gesztusokat tevő, sajátos szovjet politikáját mutatjuk be, amely a Brezsnyev-korszak második szakaszától kezdve ismét a határozott oroszosítás felé vett irányt.” (<https://ujaspektus.hu/2023-karacsony-i-es-2024-ujevi-jokivansag-gecse-gezatol/>)